

~~1129-9~~
~~204.~~

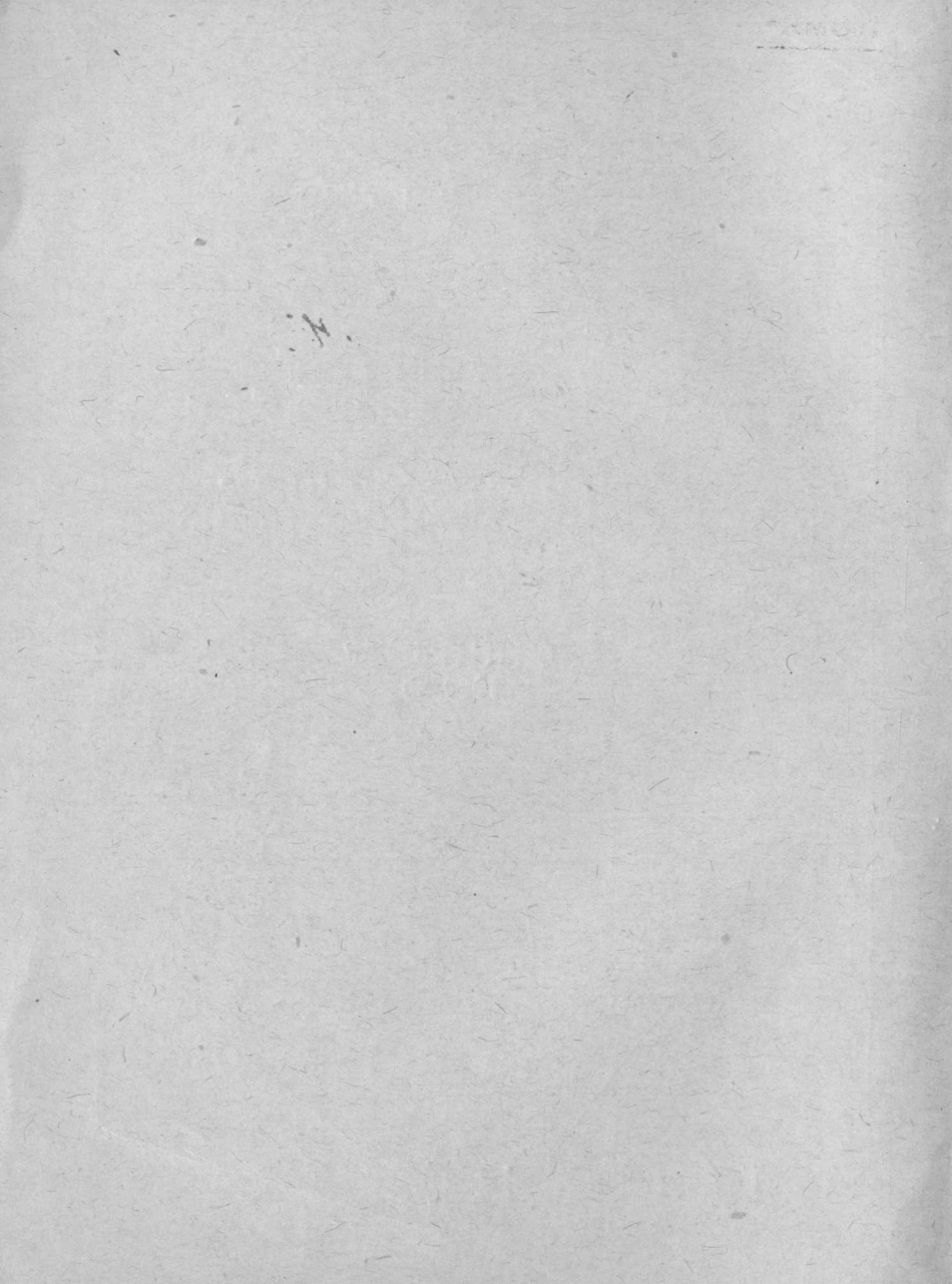
С. И. ОЧАН

СКӨТ- дөзөрүтөм-жылыг

СЫКТЫВДЫНКАР
1929 во

Госстрахлөн Номі областувса контора

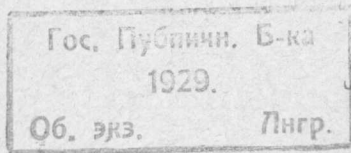

Коми-3

2-1094

Госстрахлөн Коми областуса контора.

Скӧт-лекар С. И. Очан.

Скӧт-дӧзӧритӧм-жылыс

Роч-вылыс дӧсӧдіс Молодсова М. А.

(6 верпаса)

СЫКТЫВАНКАР

1929-ӧд во.

PC - 21
БИБЛИОТЕКА УСТЬЕСКОГО РАЙОНА

С. И. Очан. Уход за животными и содержание их.
Перевод на коми язык **М. А. Молодцовой.**

г. Устьесольск.

Типография Коми Издательства.

Облит № 481

Тираж 2000.

Кывпырӧс.

Унаыг скӧтыд вӧелӧ, кулӧ омӧла вӧзӧмла, дӧзӧритны кужтӧмла-да. Быд крестанӧнлы, крестангалы колӧ тӧдны, кызӧ дӧзӧритны скӧтӧс, кызӧ колӧ вердны-жуктавы, медым скӧтыд ез вӧемы, медым некущӧм ускӧтӧ ез су овмӧстӧ. Сесга колӧ велӧдчыны тӧдмавы, зӧнвӧзаӧ-ӧ скӧтыд, вӧсӧ-ӧ. Колӧ кужны вӧемӧмеыскӧтсӧ вӧзны, вӧемӧскӧ-нын—лечӧтны, медым вӧсӧмеыс вӧзӧ ез пакав, медым скӧт-лекарӧс вайтӧз ез кув скӧтыд.

Уна-сикас-вӧсӧмӧжасые поӧ вӧзны скӧттӧ бура дӧзӧритӧмӧн. Вӧемӧскӧ-нын скотыд,—бура дӧзӧритӧмӧн-жӧ сӧмын поӧ вӧзны сӧжӧс кулӧмеыс.

Кужӧмӧн, бура дӧзӧритӧмӧн крестанӧнылды поӧ скӧттӧ вӧзны вӧемӧмеыд, кулӧмеыд, ускӧт-темыд. Важ-жӧз шулӧмаӧс: „Сӧстӧма скӧттӧ вӧзны—жын кӧрым“; „мӧскыдлӧн жӧлыс вомас“, „Вӧвтӧ зӧржӧн вӧтлы, ен плетӧн“. Скӧтыдлӧн бурлуны дӧзӧритӧм-сажын, вӧзӧм-сажын.

Бура-кӧ скӧттӧ вӧзан, буржык ӧ овмӧсыд лӧӧ, вынажык, озыржык; омӧла, кужтӧма вӧзӧгӧн, скӧтыд вӧемӧ, омӧлтчӧ, жӧлыд мӧскыдлӧн чӧнӧ, вӧлыд лӧӧ вынтӧм—сы-понда дерт жебӧмӧ ӧ овмӧсыд.

Medea јонасö скöтыд кулö виеöмјасые. Сöмын-öд виеöмјасые дöзöритöм сајын-жö. Бура-кö вичны, лучки дöзöритны, виеöмјасыд озжык боетны скöттö. Овлöны кокнидик виеöмјас,— шуам, вöлыдлөн гыжјые кытчöкö дојмыштöма, суцкыеöма,— еновтчан-кö, он-кö кадын бурдöд дојсö, вöлыд вермас јона виемыны, кокые вермас пыктыны, ордны,— вöлыд оз кут вермыны ужавнытö. Кадын-кö дојсö мыскавны. киекавны јодөн, кёртавны—дојыд регыдөн і бурдас, кыкые-кујимые кёртавлöмөн і позö бурдöдны. Еновтчан-кö, он-кö кадын бурдöд дојтö, пыктас-кö дојеаңыс вöлыдлөн гыжјые — ковмас-нын куза лечитны, регыдөн оз-нын бурд секи. Лечитöмнас-на нöшта гыжјые вермас усны, вöвтöг верман колны.

Пöе вылые-кö вöвтö јукталан көзыд ваөн, вöлыд виемас, ковмас бура дыр лечитны. Унаые вöлыд қикöз қоңвиқалунсö воштывлö сы-понда. Пöе салöм вöлöс көзыд ваөн нöтчыд оз ков јуктавны, колö нөрöвитыштны, медем вöлыд ыркалас, вöлиети севса і јуктавны, секи і виеöмыд оз боет сјöс.

Вужан-виеöмөн-кö виемас пемöсыд. пырыстöмпыр-жö колö јансöдны сјöс қоңвиқа-скöтеые, медем виеöмыс оз вуж на-вылö. Öтлаын-кö кутан вичны виеые пемöстö қоңвиқажасыскöд, виеöмыс вермас вужны, став скöтыд вермас виемыны.

Кокниджык видчиены виеöмсыд, сөкыджык бурдöдны виеöмтö. Виеöмөмыд скöттö позö вичны кужöмөн-кö најöс дöзöритны.

Овлöны вужан-виеöмјас (виеые-пемöссағ виеöмыс вужö мукöд пемöсјас-вылö, мортлы щöщ-и), овлöны вужтöм-виеöмјас; овлöны нöшта кушöм-еурö виеöмјас, шуам дојмöмыс, сотчöмыс і сіз воэö.

Виеöмыслы оз ков лезны паскавны, колöпемöстö лечитны кадын. Гормöдчан-кö лечитöмнад, виеöмыс воэые-воэö паскалö, öти-виеöмсағ мöд-сикас виеöм кыштö, секи і лечитöмнас-нын нинöм он отсав, пемöсыд вермас кувны.

Вужан-виеöмјассыд скöтыд јона кулö, лечитöмнас весиг. Кушöм-еурö вужан виеöмјасыс мукöд-дырји жын скöтыс уелö, некушöм лечитöм оз отсав. Секи сöмын-нын колö видчены, медым виеöмыс оз паскав, медым оз вуж эоньвиза скöт-вылас.

Мукöд-дырји, кор скöтыд виемö вывти-нын вужан виеöмјасөн (шуам, чумаөн, сапөн), виеöмсö бырöдöм-куча скöт-лекарјас щöктывлöны виеые-скöттö начкавны. Секи Визму-уж-лөедан јукöд-сағ скöт-көзайныслы (кодлыс лоі начкыны скöт-сö) сетесö скöт-доньселөн кујим-нолөд-јукöныс. Шуам, мөслөн доньс 80 шайт, сізкө начкөммөс-еыд сетасны 60 шайт өм. Сіјö-нын бур отсөг сетас крестанінылды: неуна содтыштöмөн позас нөбны выль мөс.

Вужтöм виеöмјасыс скöтыд јона-жö кулö-і, вужан виеöмјассыс-на весигтö унжык кулö. Пас-јöдјас-серте, 100 кулöм скöт-јур-вылö вужан-виеöмјасыс кулö 15-20 пемөс, 80-85 кулöны вужтöм виеöмјасыс.

Скөттө колө пелжа, сөстөма віңны.

Скөттө колө сөстөма віңны, медем кучікыс сьлөн ез вөв һајт. Кучік-пырыс һылөмыскөд щөщ петөны кущөм-сурө ковтөм (вредней) газјас. Сее-га весалігас, сыналігас скөтыдлөн буржыка ветлө вірыс, кучікыс весасө бусыс, һајтыс, ку-щөм-сурө гагјасыс (паразітјасыс—на-понда ку-чікас овлөны кущөм-сурө вісөмјас). Весалөм,— сөстөм-кучіка пемөсыд зоңвізажык весавтөм, һајт кучіка-пемөсыд. Шуөны-тај, весалөмас-пө, сөс-төмлунас—жын-көрымыс.

Скөттө весалөны пароснө сы-вылө-лөсөдөм щөткајасөн, сынанјасөн, рузумјасөн, ізасөн. Кыз һајтсө весалөны щөткаөн, ізас-вөнөн, вөснө-ку-чіка-інјасө сөстөм һөртөрјөн, рузумторјөн. Ко-мөкөн сөдөм һајтсө оз ков һещкыны, медем һајтыскөд щөщ оз һещыштчы төныс. Сещөм ко-мөка-һајтсө војдөр колө көтөдыштны. Сынанөн-кө весавны һајт-комөкјастө, колө відчөны, ме-дем кучікыс оз дојмав. Медеа-бур-нө сынанөн зік һе весавны. Сынаннас колө весавны щөтка-сө һајтыс, бусыс,—сы-вылө сөмын і лөсөдөма-өд сынансө.

Пемөсјастө буржык весавны ывла-вылын, ортысн, мед, ескө, һајтыс, бусыс ез пуксы кар-та-стенјасад, ласнөјасад. Лок-повод-да-дырјі, кор скөттө оз поз лезны ылавывлад, дерт, лөө-һін весавны картаад, өзөс-дорасжык, ласнөјасөыд ылынжык сөмын-а. Весалөм-бөрын пемөстө колө

чышкыны васөд нојторјөн, рузумторјөн-ли. Весавны колө щөкыджыка. Кымын щөкыда весалан, кымын пелка, сөстөма виқан пемөстө, сымын бур, сымын зоньвиқа, сымын долыд лоө скөтыд. Сојиганые, шөјтчиғаные скөттө оз ков весавны.

1-өд серпас. Скөтг-есалан торјас: а) щөтка, б) сынан, в) гартөм ивас, г) кок-гыж весалан крук.

Вөвјастө весалигөн колө виқөдлывлыны налые нырсө, өиңјассө, асмогасаниңјассө, пиңјассө. Колө виқөдлывлыны, кықи вөлыд сојө, јуө, кықи ужалө гырк-пыщкөсые, кықи асмогасө — төдмавны зоньвиқа-ө вөлыд. Кағаланныд-кө нырые ва-петөм, пыкөсјас кучик-вывеыс, асмогасаниңјассеыс виеөмјас, абу-кө быдлати лучки-ладнө, пырыетөм-пыр-жө колө петкөдлыны вөвтө скөт-лекарлы.

Скөттө весалигөн оз ков вунөдны видлыны, весавны гыжјассө щөщ-и, — весалөны нарөснө сы-вылө-лөсөдөм крукөн. Том-вөвјаслые гыжјассө вид-лалигөн, весалигөн колө кокнөдика кучкыштавны гыжјасас, медем велаласны дөригад сулавны.

Жар-дырји вöвјастö колö купајтны, медым ваыс ез-жö вöв вывти кöзид-а. Оз ков купајтны скöттö вердöм-бöрын, вывти-дебыд ваын оз-жö ков купајтны.

Вöвјасыд уж-вылад јона пöсавлöны. былöм-сö гөн-вывеыс колö чышкыштны пу-пуртөн, сы-бöрті појторјөн чыпкыны косöз. Сесеа мыјöнкö колö вевтныны да мыјкöдыра новлöдлыштны. **Пö-галöм вöвјасöс оз ков јуктавны-һи, вердны-һи, кытчöз оз ыркавны, космыны.**

Тыра-мöсјасöс, вöвјасöс колö быдлун пет-кöдлыны ывлавылö палöдчыштны. Кујим-һоль ве-жон чаһастöзыс-војдöр вöвтö колö дүгöдны ужалöмөыд.

Сіјöсзаводыд вöлыдлөн медым вöлі быдлаті лүчки-ладнö, медым һекыт ез зырт, ез дојд. Вöв-тö һöтчыд оз ков дод-давны мöд-вöв сіјöсзаводөн,—мöда мöд-вылас вермасны вужны вiгöмјас (вiеыс вöв-вылö-кö пастöдан сіјöсзаводтö, сесеа сы-бöрті зонвiза-вöв-вылö, мöдыс вермас щöщ вiеыны, вiеöмыс вужас-да). Сесеа і сіјöсзаводыс оз быд вöвлы лöсав: мöдлы сіјö вермас лоны ыжыджы: лiбö iчöтжык, сы-понда вермас зыртны вöдыдлыс кучикö, вермас вöвтö дојдны. Сіјöсзаводтö колö щöкыджыка пелкöдны, кучика-иңјасöс мавтлыны дöгöдөн.

Кызі төдмавны, Һоҥвиҗа-ө пемөсыд.

Мыҗ-серти поҗө төдны, Һоҥвиҗа-ө, вие-ө пемөсыд (вөлыд, мөскыд, ыжыд, мүкід пемөсҗас)? Һоҥвиҗа пемөсыд азыма соҗө, соҗө помөз сетөм-вердассө. Бура јуө. Сінҗасыс Һоҥвиҗа пемөсыдлөн југыдөе (абу гудыр), гөныс шылыд, воҗалө; лолалө пемөсыд көкҗиа, асмогасө кадын. Һоҥвиҗа пемөсыд долыда олө.

Һоҥвиҗалунтө пемөсыдлыс поҗө төдмавны нөшта шоныд көзҗыд - лун-сертисө (температура-сертисө), лолалөм-сертисө, вирветлөм серти (пульс-серти)-да.

Температурасө пемөсыдлыс төдмалөнн градуеҗикөн. Градуеҗиксө суҗөны ыжыд-асмогасанроҗас (ртута иннас пыщлаҗ), куҗим-һолөд-јукөныс градуеҗикыслөн медем пырө вескыд суҗҗас. Мед градуеҗикыс оз үе, сҗјөс көрталөны пемөсысылы бөҗас, — градуеҗик-помас сы-вылө лөсөдөма колча-лы, шупөд-лы.

Медса бур градуеҗикөн лыдҗысө кыз-стеклөыс вөчөм шупөда-пома градуеҗик, — мүкөдөыс сҗјө јонҗык-да, озҗык жуҗлас. Градуеҗик-пыщкас өм вөсҗидик кланҗа-трубка, помас сҗјө һеуна паскалыштө, сетчө кистөма ртут. Градуеҗик-вылас өмөсө јукөдҗас, шүөны „градуеҗон“ — 35 градуеҗсан 42-43 градуеҗз. Быд градуе нөшта-на јукөма дас-јукөдө. Лыдпасҗасыс градуеҗик-вылас өддөе, өти лыдпасыс-кынҗи — сҗјө гөрд. Гөрд-рөмнас пасҗөны 39-өд јукөд. Ртутыс-кө градуеҗикад

кајас гөрд-виҗыс ылыҗык, пемөсыд сизкө абу
зонвиҗа—биалма.

Градуһиктө пемөс-весеыд-субјад колө виҗны
5-10 минут-гөгөр. Сы-бөртү сесса перјыны, виҗод-
ны,—кымынөд лыдпасөз кајөма ртуҗыс,—колө
виҗодны градуһиклыс дасөд жүкөдјассө щөщ-і.
Сувтөма-кө ртуҗыс 39 градуһеаҗ квајтөд дасөд-
јүкөдө, пасөјоны: „39 градус да 6 дасөд-јүкөд“.

2-өд серпас. Пемөсјаслыс температура төдмалан
градуһикјас.

Абу-кө ртуҗыс кајөма 39-өд градусөҗыс, сув-
төма-кө, шуам, 38 градуһеаҗ 5-өд дасөд-јүкөдө,
секи шуоны: температураыс-пө лада, пемөсыд-пө
зонвиҗа. Температураыс-кө 39 градусыс ылын-
җык, пемөсыд абу зонвиҗа, висө.

Колан-температураыс абу өткод быд-сикас
пемөслөн—вөвлөн 38 да 5 дасөд-јүкөд градус,
гырыс скөтлөн (мөслөн, өшлөн)—39 градус; ыж-
лөн, көзалөн, порелөн—40 градус; понлөн 39
градус, чипанлөн—42. Сизкө, 39 градусыд оз быд-
сикас пемөслыс петкөдлы висөм. Ыжлөн, көзалөн

порелөн 40 градус, чіпанлөн весігтө 42 градус оз-на петкөдлы біалөм, налөн сіјө лоө колан-температураыс-на; вөвлыс-нө 39 градус колө-һін лыд-дыны колан-температураыс вылынжыкөн.

Ртуғыд градуһыкад, кајас-кө, ачыс оз-һін бөрсө летчы. Градуһыктө, пемөсыды асмогасан роҕас сүјтөз-војдөр колө відлыны—улын-ө, вылын ртуғыс. Вылын-кө ртуғыс, градуһыктө колө пыркһитны, медым сіјө летчас увлаң, кытчөз поҕө.

Пыркһитны колө со кызі: боетны градуһыксө вылыс-помөдыс вескыд кһнад, сесега вывсаң-увлаң кһнад јона шеныштны, медым ртуғыс летчас увлаңө; өтчыд шеныштөмөн-кө оз помөз летчы, колө шеныштны мөдыс, којмөдыс, кытчөз ртуғыс оз летчы.

Мортлөн-і, пемөсјаслөн-і вірыд вір-сөнјасад вескалө еөлөмеаң. Вірсө вір-сөнјасад вөтлігөн еөлөмыды лоө вынесөдчывыны—тојыштны вірсө. Кі-улад төдчө, кызі еөлөмыд тіпкө, топавлө-пасакавлө. Топавлігад вірыс тојыштчө еөлөмыд, сесега вір-сөнјас-куҕа став вірјај-пастаыд візывтө; паскавлігас мукөд еікас вір сөнјас-куҕа вірыд бөр локтө еөлөмад. Тырас еөлөмыд локтан-вірнас, ба-ра топөдчас—тојыштас віртө вір-сөнјасө. Кі-улад төдчө, кызі вір сөнјасас тіпкө, візывтө вірыс,—нач сізі-жө тіпкө і еөлөмыд. Сөнјасас вір-чіпкөмсө шуөны пулсөн. Пулс-сертыс поҕө төдны, кызі ужалө еөлөмыд.

Пулссө тӧдмалӧны кушӧмкӧ вӧр-сӧн чуӧн лӧкыштӧмӧн. Буржык, дерт, кучӧк-бердсажык вӧр-сӧны тӧдмавны пулстӧ, — жонжыка тӧдчӧ тӧпкӧмыс. Вӧвлые пулс тӧдмавны лӧеыджык шӧка-увса вӧрсӧн-сертӧ, мӧслые, ӧшлые пулссӧ тӧдмавны поӧ шӧка-увса вӧрсӧн-вылын-жӧ, лӧбӧ бӧж-вуж-дӧнса сӧн-сертӧсӧ.

Пулссӧ арталӧны ӧтӧ минутын тӧпкыштӧм-лыд-сертӧ. Пулсыд абу-жӧ быд пемӧслӧн ӧткод: вежласӧ сӧж пемӧс-ыжда-сертӧыс-ӧ, арлыд сертӧ-ӧ, еӧ-аж-сертӧ-ӧ. Вӧвжаслӧн овлӧ 23-саӧ 46 тӧпкыштӧмӧӧ ӧтӧ минутас; гырые скӧтлӧн (ӧш-мӧслӧн)— 40-саӧ 50-ӧӧ; ыжжаслӧн, кӧзажаслӧн, порежаслӧн — 70-саӧ 80-ӧӧ. Овлӧ тыр-пулс, кӧ-улад буратӧдчана пулс, овлӧ ӧ слабынӧк пулс, кӧ улад омӧла кылана пулс. Бур пулсӧн лыд-дысӧ тыр пулс, ӧтырышӧ кор тӧпкӧ вӧрыс. Вӧеые пемӧсжаслӧн мукӧд-дыржӧыс муртса кылыштӧ пулсыс, овлӧ лӧбӧ вывтӧ шӧкыд лӧбӧ вывтӧ-гежӧд. Абу-кӧ тыр пулс, абу-кӧ ӧтырышӧ, сӧжӧ-ӧн петкӧдлӧ: пемӧсыд абу жонжыка.

Сӧлӧмыдлые ужсӧ поӧ тӧдмавны нӧшта сӧлӧмсӧ кывзӧмон-ӧ. Пелтӧ колӧ пуктыны пемӧс морӧсас, шуӧгала-дорсаӧыс, сӧжӧ сӧлӧм-тӧпкӧмыс бура кылӧ. Кывзӧгад пемӧсыдлые коксӧ колӧ ну-жӧдны воӧ, сӧжӧ лӧеыджык кывзынысӧ.

Лолалӧн сынӧдсӧ кысқан пыцкад сессасӧ-жӧс бӧр лезан—сецӧм сынӧд кыкӧм-леӧмыс-ӧ шуӧ лолалӧмнас. Жонжыка пемӧ лолалӧ ӧты-е рышӧ, коккӧна.

Лолаләмсө арталоны өти-минутын сынöd-кыс-көм-лезөм-лыд сертыс. Лолалигас пемөсыд ты-пыщыс лезө шоныд сынöd. Лолалөм-лыдсө по-чө төдмавны кшыдөстө ныр роҗјасас пуктөмөн, төлын-кө — ныр-роҗјасыс петан ру-сертыс.

Җоңвиза вөвјаслөн лолалөм-лыдыс өти мину-тын овлө 6-саң 16-өз, гырыс скөтлөн (өшлөн, мөслөн) — 12-саң 25-өз, порејаслөн — 15-саң 20 өз.

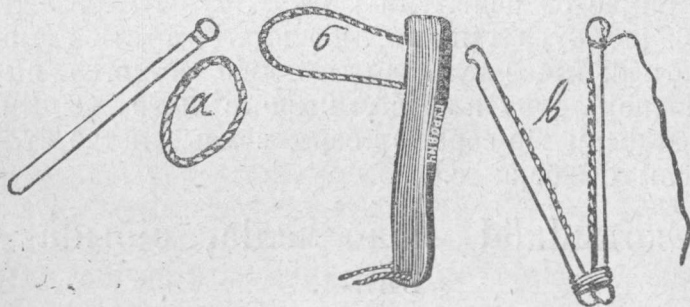
Пемөсјасыдлыс виемөмтө петкөдлөны нөшта со кущөм төдчөсјас: виеыс пемөсыд жугыль, гө-ныс оз волав, сојны оз чөсты (гырыс скөт — мөс-јас, өшјас оз рөмиҗтыны), оз ју, туша-тырнас ті-ралө, кыт-сурө тушаыс либө вывті жар, либө выв-ті көҗыд: куҗсө кутө, мыҗитө либө ас-могсө пы-кө (запор), јона ңылөдө, нырыс петө зырым, мукөд-дырји вур-сора, ор-сора; вомеыс летчө дуль, овлөны пыкөсјас, с. в.

Скөтыдкөд колө меліа, еібыда ОВНЫ.

Зев колө кужны пемөсјас-бердад еібөдчыны. Бура-кө да меліа мортыд пемөсјасыдкөд вөдіт-чө, најө аэныс лөбны меліөе. Локавны-кө пон-дан, пемөсјасыд лөбны лөкөе, оз лоны еібы-дөе.

Пемөс-динад колө локны повтөг, лөна, вес-кыда (оз ков гусөҗик). Оз ков горзыны, медым пемөсыд оз повчы. Колө малалыштны, сөгса ме-ліа пыр еорҗитны сыкөд: щенасны, горзыны оз

туј. Повтѳм мортыдлы пемѳсыд ескѳ, полыелы оз ескы, ачыс сые полѳ-da. Полиг-тыр локтыг-тѳ сїѳ оз сїбѳд ас-дїнас, куртчѳ, чужјѳ. Вѳв чуж-јѳ воѳ-кокнас воѳлаѳ, бѳр-кокнас бѳрлаѳ, тырые скѳт (мѳс, ѳш) чужјѳ бѳр кокнас бокѳ; сїѳкѳ вѳв-дїнад колѳ локны боксаѳыс, — мѳс-дїнѳ — мышсаѳыс, бѳрсаѳыс. Сесеа вѳлыд нѳшта вермас куртчыны, а мѳскыд лїбѳ ѳшкыд лүкыштны-дај. Лѳок вѳвјасыд пелјассѳ чѳшкѳдѳны, вїѳѳдчѳны куртчыны, бѳрнас бергѳдчѳны локтые мортыдлы.

3-ѳд берпас. Збој вѳвјасѳс раммѳдан торјас.

Колѳ-кѳ вїдлыны сещѳм лѳок вѳвјасїѳ, колѳ-кѳ отсѳг сетны налы, најѳс раммѳдѳны „берга-чѳн“. Сїјѳ вѳчѳѳ со кыѳї: 25-30 саѳтїметр (6-7 вершѳк)-куѳа бед-сүјѳма кучїк-петлаѳ, лїбѳ кѳв-петлаѳ, лїбѳ бед-дас сүјѳма петласѳ (вїѳѳд бер-пассѳ). Веекыд кїас боетѳны бед-сѳ, шујгаас пет-ласѳ, сесеа петласѳ сүјѳны пемѳсыдлы вылыс-

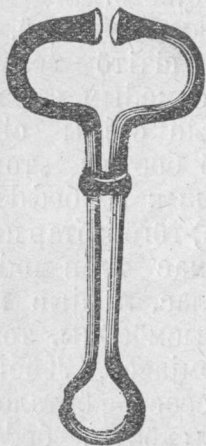
лѳбјас. Сы-бѳрті шујга-кінас кутѳны лѳбсѳ, петлаас еујѳны бедсѳ, веескыд кінас бергѳдлѳны бедсѳ—петлаыс гартчас, лѳбсѳ вѳлыдыс топѳдас. Топѳдансѳ-кѳ вѳчѳма бед-пырыс—мунан-петлаѳн, секі веескыд-кінас бостѳны бедсѳ, шујга кінас петла-пырыс кутѳны вѳлысыс лѳбсѳ, чунјассыд лѳб-вылас лезѳны петласѳ, сесеа бергѳдлѳны бедсѳ, кытчѳз оз топѳд лѳбјассѳ.

Бедсѳ колѳ бергѳдлыны вывсаң увлаңѳ, оз ков бергѳдлыны увсаң-вывлаңѳ, сїзїтѳ верман лѳб-кучїксѳ нещыштны. Петлаыс медем ез вѳв лѳбсыс ічѳтжык, мед кокнїа позїс еујѳны сїјѳс лѳб-вылас. Бергач-пыддыс позѳ бостны „топѳдан“ Топѳдансѳ вѳчѳны кык беддыс, кузтаыс 25-30 сант. (6-7 вершѳк)-гѳгѳр; ѳтар помјассѳ кѳрталѳны бечевкаѳн, артмас клїн-модаа. Тащѳм топѳдансѳ еујѳны лѳб-вылас, лѳбјыс мед лоас бедјас-костас. Сы-бѳрті матысмѳдѳны, топѳдѳны бедјасысыс кѳртѳдтѳм-помјассѳ. Лѳбјыд сїзнад топалѳ. Бед помјассѳ сесеа кѳрталѳны кѳвјѳн. Медем топѳданыс оз вїлскѳбты, бедјас пыщла-дорас вѳчѳны шупѳдјас.

Бергачыд вѳвтѳ чумѳдѳ, дојдыштѳ-да. Песыны-кѳ пондас вѳлыд, сїјѳ нѳшта јѳна дојмѳ, сы-понда вѳлыд бергачнад сулалѳ лѳна, оз песы. Вывтї-кѳ збој вѳлыд, пессѳ-кѳ, бергачсѳ нароснѳ позѳ нещкыштны, медем јѳнжыка дојдас вѳвтѳ, секі сесеа вѳлыд зїкѳз-нїн раммас.

Бергачтѳ вывтї дыр оз ков вїзны,—вермас сувтѳдны вїр-ветлѳмсѳ. Бергач бостѳм-бѳрын

лѳбсѳ колѳ зыравны, медым вѳрыс кокнѳа мѳдас ветлыны. Сѳктѳасын вѳвтѳ унаыс раммѳдѳны прѳ-стеѳ куѳнечнеѳ щѳпсыѳн, топѳдѳны сѳѳн лѳбсѳ. Таѳтѳ вѳчны колѳ вѳдчысѳмѳн,—верман доѳдны вѳлыдлыс лѳбсѳ.

4-ѳд ѳерпас.
Гырыс скѳтѳс
раммѳдан щѳпсы.

5-ѳд ѳерпас. Гырыс скѳтѳ
раммѳдны пѳѳѳ кык-ныр-
роѳ-костсѳ чунѳясѳн топѳ-
дѳмѳн.

Гырыс скѳтѳс, мѳсѳасѳс, ѳщѳасѳс, раммѳдны ем бара-жѳ аслыс сама щѳпсы (4-ѳд ѳерпас). Се-щѳм щѳпсынас топѳдѳны нырвысѳ, пѳѳѳ і кѳн топѳдѳны нырвысѳ.

Чужасөмөмө вөлөс позө кутны коксө лептө-
мөн либө гартөмөн, либө станө сүжөмөн, либө вөв-
тө позө уекөдны да көртавны. Тақитө вөчны зев
кокні, сөмын уекөднытө сөкыджык. Уекөдігас,
кужтөг-кө, вөвтө і аетө позө дойдны.

Скөт-візан-ін.

Скөт візан інлы колө лоны жүгыд, кос, бур
сынөда; колө лоны сынөд вежан-інјас (форточ-
кајас). Скөт візан-інјастө оз ков вөчны увсөд
местајасын. гурана-інјасын һурјас-бердын, су-
лач вајас-дінын. Өшіңјастө колө вөчны гырысөс,
лунөбанөн—шонді-јүгөрыд вјіө вөсөмјас—нов-
лөддые-гагјасөс (мікробјас). Сөрт, шонді-вылө
сөмын оз-жө позө надејтчыны. Заразатө колө бы-
рөдны скөт візан-інтө пелькөдөмөн, чышеөмөн-
мыекөмөн, шондіыд-нө отсалас віны колас-зара-
засө (стенјассыс, жоҗеыс, һајтеыс, буссыс,—кы-
ти он вермы мыккыны, чышкыны).

Вывті жүгыд шонді-јүгөр скөтыдые еінјас-
сө јорө. Сы-понда скөттө скөт візан-інад колө
сүвтөдны сөзі, медым шонді-јүгөрыс ез вескыда
уе налы еінмас; өшіңјасыд мед вөліны либө вы-
лынжык скөт-јуреыс, либө мышла-дораныс. Бок-
ла-дореаңыс медым өшіңјасыс оз лоны,—секі јү-
гыдыс оз ло быдлаын өткөд, сы-понда скөтыд
лоө полыс. Өшіңјастө колө вөчны зірјөн либө
петлаөн, медым кокніа позө востывлыны сынөд-
сө-вежөм-күза.

Сынöдыс скöт-вiзан-инад мед вöли век сöс-тöм, бур. Кужöдыс, кузыс колö щöкыджыка ве-савны,—насаң сынöдыд жона шыкөб.

Медым кузыс вiзывтiс бокö, жоҗсö скöт су-лалан-инас колö вöчны ңеуна пöлөнҗык, iчöтик канава-кодөн, кытi кузыс вермас вiзывтны скöт олан-инеаңыс ылöҗык. Кужöдтö оз ков чукöртны скöт олан-инад матö, колö ылöҗык нуны.

Жоҗсö скöт вiзан-инад позö вочны уна-еi-кас көлуҗыс: кiрпичыс, тсементыс, пуыс, соҗыс. Крестана-овмöсын бурҗык вöчны вöвҗас олан-инын соҗыс вартöм жоҗ лiбö пу-жоҗ; ғырыс-скöт вiзан-инын—пу лiбö кiрпич жоҗ. Жоҗас мед ез вöвны розҗас, шелҗас, гуранҗас, кузыс медым ез вескав сетчö. Сувтас-кө сешöм-инад кузыс, оз-кө вiзывт, пондас сiемины, щыкöдас сынöдсö скöт олан-инад. Жоҗыдлы колö лоны мышвыв пöка-та: мөсҗас, көбылаҗас судалан-инын 4-6 сантиметрöз, мукöд скöтлөн—6-7 сантиметрөн. Жона-кө пöла жоҗыд, скöтыдлөн щыкöны кокҗасыс, кука-мөсҗас вермасны сы-понда весiг кадтөг кукаҗасыны.

Пемöсыд олан-инас медым шöйтчö. Сы-пон-да колö гөгөрбок вöчны лүчки-ладнö, медым сiҗö сбыл вермас шöйтчыны. Оз ков жалiтны во-лöстö, щöкыджыка сiҗöс веҗлавны. Шоча-кө во-лöстö веҗны, скöтыдлы лөу сулавны, куҗлыны кужöдöс-кузöс волöс-вылын.

Iҗасыд волöс-вылад медым вöли век кос. Вöв волöс-вылö колö суткiнас 4-5 тув iҗас җур-ылö, ғырыс скöтлы—6-7 тув җур-ылö.

Крестанайд унжыкысө куждтө дыр-кежлө колбны скөт виған-инад, шуоны: небыджык-пө скө-тыдлы кужд волёс-вылад кужлыныныс. Сижө скө-тыдлы зев абу лёсыд. Өтi-кө, сынбдыс сiе-кужд волёсааыд скөт виған-инад щыкө; мөдкө, скө-тыдлөн коқжасыс вермасны вiеминыпыр һажтын-ваын сулалёмысела.

Мижан Комi областад төвжасыд көзидөе, кү-зөе. Сижө комi крестаналы нөшта-нын колө бур-жыка вөчны скөт виған-интө: шоныд стенјаса (һищ-вылын), бур-өзөса, өшина, топыд-жожа, вев-та гiд-картајас. Волөстө оз ков жалитны-һи, ко-лө кызжыка волсавны iзастө, медым скөтыдлы шоныджык вөли; сесеа һажтчытөзыс оз ков ви-җны, щөкыджыка колө вежлавны волөстө. Сынб-дыс скөт олан-инад медым вөли век бур, кокһи, —колө щөкыджыка воставлыны сынбд-пыран-и-јастө (вентилаторјастө), кәлө сөмын видчыены-а, медым скөтыд оз прөстудитчы, медым пыр-пыр ветлан-сынбд (сквоһак) ез ло.

Щыкөом сынбдыслы петнысө, ывлавыв сы-нбдсө лезны скөт виған-инјасад јиркас лөсөдбны трубајас.

Медса бур сынбд вежанөн лыд-дбны Муирлые трубасө (6-өд серпас а). Трубасө вөчөма пөвјасыс. Пыщкөсас кык пөв, вомбналөма (пел-лөсааһ-пелөсө), јүкөма трубасө һөл-пелө (6-d сер-пас б). Трубаыслые кыкһан помсө тупкөма; һөл-һан-бокас, вылиас i улиас вөчөма роқјас. Вылыс-роқјасыс вөсаөе, улыс-роқјасас вөчөма вевтјас

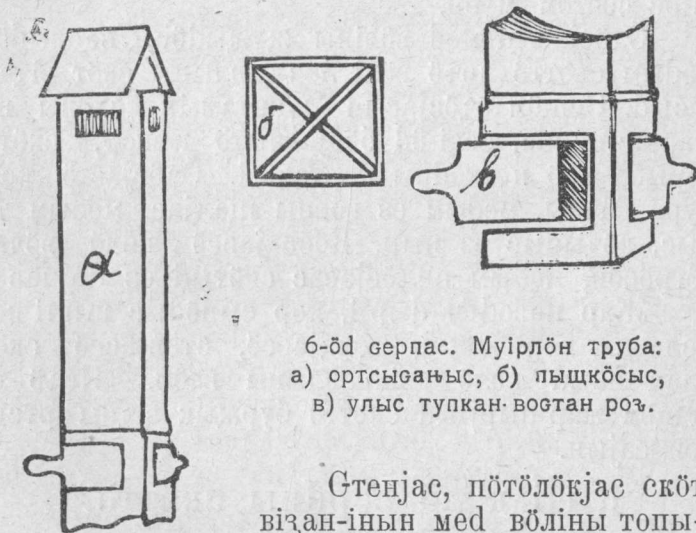
(зад-вжкјас (6-d сєрпас в). Трубасө сүвтөдөны сизі, медым вылыс-помыс роқјаснас вөлі јірк вевдорас, улыс-помыс вевтаса роқјаснас јірк-увдорас.

Сынөдсө төлөдөм-куға востөны улысса роқсө, кодарсаң локтө төлыс, да сүкөд паныдасө (вој-төла-кө—лунвывса роқсө, рытив төла-кө—рытив-сасө да асывсасө). Сөкі ывлавывса сөстөм сынөдсө төлыс кутас пыртны трубаас вевдорса роқөдыс, кодарсаң төлыс, трубаасаңыс сөсөсә увдорса вөсса роқөдыс сынөдыс вөскалас скөт олан-інад. Шыкөм сынөдыс үкөдчас паныда увдорса-роқас сөсаң петас ортө. Скөт вичан-інтө поқө буратөлдөны өшиң-өзөсјассө вөсталөмөн-і. Сөмын колө видчыены, пыр пыр ветлан-төв медым ез ло-а, медым скөтыд ез прөстүдитчы. Өшиң-өзөс вөстөмнад төлөдигөн, медеа бур скөттө сек-кежлө ортө лөзлыны.

Сынөдыд скөт вичан-інад мед ез вөв вывті шоныд. мед ез-жө вөв көзид-а: медеа бур температураөн гырыс скөт вичан-інын колө лыддыны 10-14 градуса шоныд; том скөтөс вичан-інын һеуна шоныджык колө лоны—14-15 градусјасымын.

Скөт вичан-інтө колө вөчны сизі, медым скөтыдлы ез вөв зөскыд, медым мөда-мөдыслы ез мешајтны шојтчыныс. Сүлалан-інјасыс мед вөліны лічыдөе, медым пемөсыдлы поқө вөлі воднысө,—пастаыс метрөн-жынјөн (2 арш.)-гөгөр, уғтанас кык да жын—кујім метр (3-4 арш).

Вердан дозсö (ласнысö) колö лөсöдны улö-
жык, медым пемöсыд вермис сожны, кызи сijö ве-
лалöма jipeigөн,—jүрсö увлаң копыртöмөн. Вер-
дан-дозсö колö щöкыда пелькöдны, медым сijö
пыр вöли сöстөм,—медым соjигас ез вескав пемö-
сыдлы бус-наjтыс горшас, гинмас—сы-понда пе-
мöсыд вермас виемыны.

б-öд серпас. Муирлөн труба:
а) ортсыаыс, б) пыщкöсыс,
в) улыс тупкан-востан роç.

Стенjас, пöтöлöкjас скöт
вiзан-инын мед вöлины топы-
дöе, ез вöвны щелаöе, медым
лок-поводда-дырjи тöлыс ез
ветлы пырыс, медым ез кö-
тöд пемöстö. Стенjасын, вердан-дозjасын мед
ез вöвны jоe-пельсjас, кöрттувjас,—сещöм тор-
jаснад пемöсjасыд вермасны доjдны аснысö.

Стенјастö, пöтöлдöкјастö скöт олан-инад колö щöкыджыка весавны, чышкыны буссö, најтсö, черанвезјассö. Весалигас, чышкигас скöттö колö лездыны ортсö, медым јогыс, бусыс оз вескав сінманыс, горшаныс. Кыкыс кöт вонас скöт-олан-интö колö мыскавны кунваөн лібö мавтны ізвесткаөн. Му-жожа-кö скöт-олан-иныд весалигас колö бостны вевдор-мусö 1-2 вершöк-кызта, вежны сјöс сöстöм муөн.

Öзөсјасыд мед вöліны жуждыдöе, паскыдöе, медым скöттö позö вöлі лездывлыны скöт вјзан-инсыд. Сещöм öзөсјасыд нöшта нін колöны пö-жарјас-понда, сөкi-öd бöбјавнытö некор, скöттö терыба лöө петкөдны картаеыд. Öзөсјастö колö бура вöчны, медым ез вöвны щелјас, медым тö-лыс, кöзыдыс ез пыр. Көсакјассö колö вöчны тöгрöсөн, медым пелöсјасас скöтыд оз дојмав.

Жар повод-да-дырјi, кор сынöдыс вывти кос, лолавны кор сөкыд, жождјассö, стенјассö скöт-олан-инсыд колö кiскавлыны ваөн. Позö--кö, сещöм жар-дырјыд скöттö буржык вјчны ортсын гож-сајын.

Кызі колö вердны скöттö?

Скöттö вердны колö кужны. Кужтöгыд вер-дöмла овлöны бидеама вiсöмјас.

Скöтыдлы колö сөтны сöмын бур сојан-јуан. Крестанаыд-нö унжыкысö скöтыдлы сөтöны шог-мытöм сојанјас, картушел, бакшасöм наң-да, мыј-да, „шыбытны-пö жал-а, скöт сојас“.

Сізі нөтпыр оз ков вөчны. Сецөм вердаснад скөттө позө нөмө-воштыны, убыткавыв ачыс-жө крестаңиныс воас,—жалитас грөш—воштас шайт. Быдеама виеөмјасыс овлөны скөтыдлөн кужтөгыд вердөмла, шогмытөм көрымөн вердөмла-да. Көрымыд-нө вермас шыкыны, он-кө куж сіјөс бура виңны (васөд-інын көрымыд бакшасө, сіөмө), вескалас-кө көрым-пыщкад бус-јог либө куцөм-сурө шогмытөм мубыдтасјас. Оз ков виңны көрымтө скөт јур-вевдорын-ні, пощјас-вылын, скөт сулалалан вевдорын-ні, пөтөлөкас-кө емөс щелјас, —өтөкө бусыс, јогыс турун-іңассыд вермас вескавын пемөсыдлы сінмас; мөдкө, ачыс көрымыс васөд сынөдысла вермас шыкыны, бакшасны.

Вердан-дозјасыд (ласыңыд) медым пыр вөліны сөстөмө. Колас-сојансө колө сетые зев бура чышкыны, медым сіјө сөні ез сіөмы, ез дукмы, медым пемөсыдлы сецөм коласыс ез сур бур сојаныскөд щөц. Колө јона дөзөритны, бура пелькөдны вердан-дозјастө, медым некущөм вред сесаң ез вермы лоны пемөсыдлы.

Оз ков вердны пемөсјастө өтө дозјые,—мөда-мөдыслы вермасны вужны виеөмјас. Быд пемөсөлы колө лөөдны торја вердан-доз (ласыңи).

Пемөсјастө вердөны сөкыд көрымөн: іңасөн, турунөн, градвыв-пуктасјасөн; сыыс-кынңи нөшта јона пөтас-көрымөн-дај: зөрјөн, ідіјөн, жмыкөн бардаөн.

Кыңи-нө колө вердны скөттө? Өти-еикас вер-
дассө позө уна-нөг сетны Кужөмөн-кө сетны кө-
рымтө, пемөсыд чөскыджыка еојас, пөлзаыс ун-
жык лөб.

Колө төдны көрымыдлыс бур-омөл лунсө.
Мукөд-еикас көрымыс омөла куртчассө, пемөс
кынөмад лөка пусө. Мукөдыс кынөмас полдө,
пемөсыд дундө. Овлөны і сецөм-еикас көрымјас,
еојас пемөсыд дај кулө.

Гөкыд еојантө (турун-ізастө) мөслы, өшлы,
позө сетны мыјда колө, мыјда вермасны еојны.
Вөвјаслөн кынөмыс, гыре-пыщкыс ічөтжык: налы
сөкыд еојантө колө ецажык да цөкыджыка сетны.

Начкөм-вылө скөттө вердөны мөд-ногөнжык.

Турунтө скөтыдлы сетөны зоннас, кыңи ем.
Ізастө колө-һин вундөмөн сетны, вершөкыс же-
һыда оз ков вундавны. Жеһыджык-кө лөб, пе-
мөсыд оз вермы бура куртчавны. Ізастө скөтыд-
лы сетігөн сорлалөны туса-көрымөн. Сесса сет-
төзыс колө һөшта көтөдыштны ізастө, медым
посһидік-торјасыс, бусыс пукчасны,—көтөдтөгыд
һајө вермасны вескавны лолалан-горшас скө-
тыдлы, кызөдөм боетас. Медым пемөсыд чөскыд-
жык-пырыс еојис, ізастө колө көтөдыштны сола-
лөм ваһн.

Туруның, ізасын овлөны вреднеј мубыдтас-
јас. Сецөм мубыдтасјасыс пемөсјасыд унаыс
виемывлөны. Турун-ізастө лөсөдігөн, һөбігөн-лі
колө еуса віқөдны, медым сецөм лөк мубыдтас-
јасыс ез вөвны.

Пемөсјасыд, ескө, асныс нырыснаныс јансө-
дөны лок вреднеј мубыдтасјастө-да,—јиреигөн на-
јөс колөны, кос-туруны шыбытөны бокө. Му-
көд-дырји-нө, кор пемөсыд लोकыс үскөдчө кө-
рым-вылад, сјјө ставсө отгудыр еојө, јада му-
быдтасјассө шөщ-і, сесега виемө.

Сецөм инјасө, көні быдмө јада-турунјас,
скөттө оз ков лезны. Јада турунјассө колө нещ-
кыны да коетыны, сесега сотны. Көрымсыд ко-
лө бура бөрјыны јада турунјассө, нөшта-нын бу-
ра колө торјөдны вундалан көрымыс (іңасыс),—
поснөдік торјассыд скөтыдлы зев-нын сөкыд лө
торјөдны, шыблавны поснөіа-вундысөм јада-ту-
рун-торјастө.

Картупел, соркнөјас колө сетны вундалөмөн,
вундөм іңаскөд сорөн, медым пемөсыд ез вөнды,
медым буржыка куртчаліс-да.

Картупел лыд-дөны бур көрымөн. Сөмын ку-
жөмөн колө вердны картупелнад. Уна-кө вывті
вердан, пемөстө вермас мыт бостны. Картупелөн
зік оз ков вердны, мытөтө-кө-нын пемөсыд. Мед-
га бур картупелтө вердны пуөмөн лөбө көтөдө-
мөн. Вөчөны со кызі: картупелсө пуөны неб-
жөдтөзыс, көзөдөны, сесега нырөны шырөм іңас-
көд-лі, кыдкөд-лі, вөлісөті сесега сетөны скөтыд-
лы; лөбө тазі: војдөр вундалөны картупелсө, сес-
га вөзөны ва-пыщкын суткі.

Картупелтө суткінас позө вердны кос-кө-
рымга жын-мындасө сөмын (шуам, 10 тув ту-
рун-вылө 5 тув картупел—10 тув турун-іңас-кө

сетны пемөсыды суткінас, картупельтө позө сетны 5 тув). Оз позь вердны картупельн кузакад.

Кука-пемөсјас картупельн вердөм-понда кості кукаңасөны. Сы-понда кука-пемөсјаслы жынкугаңыс картупельтө зік оз ков сетны.

Оз ков вердны картупельн том-пемөсјасөс, һоңасыс кукаңјасөс-і. Налы картупель-пыд-ді позө сетлывлыны соркһі, севеклө, морков. Ныреалөм картупельн һекущөма оз ков вердны пемөсјастө. Пуктасјастө (картупель, морков, севеклө, с. в.) скөтыды сеттөҗ-војдөр, колө бура мыскавны, весавны муыс.

Туеса көрымды, дөрт, медеа пөтөс көрым. Сещөм көрымсө скөтыды позө сетны ещаджыкөн сөкыд көрым-серһитө (іңас-турун-серһі).

Вердөны скөттө быдса туенас-і, тојөм туенас-і. Тојөмнас, дөрт, буржык: кокһиджыка куртчасө, сөсө буржыка пуө гыркас. Тојөм-пыд-дыд тустө позө көтөдны, пуыштны, медем һөб-зыштас.

Ідтө, сүтө зік-һін колө көтөдны һибө тојны. Сің-кө сетны зөңнас, һекущөм пөлза оз лө: чорыдысла һажө омөла куртчасөны, гыркас пемөсыдлөн оз пусыны, асмогасігас петөны бөр зөңнас. Сыыс-кыңзі-өд суыд, ідјыд полдөны һөшта. Полдасы-кө һажө пемөс-гыркад, пемөсыдлөн рушкыс дундө, сіјөс көчөг-вөсөм бөстө.

Бур көрымөн лыд-дысө жмык, пөтөслуныс сен уна ем. Жмыкыд артмө көјдысјасыс выј-вө-

чигөн. Сук-колассё личкёны (прессујтёны), сижён сесеа вердёны скётёс. Шабди-жмык, подсолнеч-
ник жмык-да пыш-жмык-серти пётёсжык, скётыв
чёскыджыка најёс еојё—пыш-жмыкыд курыд-
кёра, сы-понда скётыв озжык і радејт сижёс.

Жмыктё еетёны содтёд-еojан-тујё, неунаён:
вёвјаслы, лыстан мёсјаслы-да— $1\frac{1}{2}$ кілограмм
(4 тув), ыжјаслы— $\frac{1}{2}$ кілограмм ($1\frac{1}{4}$ тув), поре-
јаслы— $\frac{3}{4}$ кілограмм (2 тув) суткінас. Сеттёзыс
жмыктё колё поснёдіка торјёдлыны, крёшитны,
сесеа кётёдны, медем пемёсыдлы кокнёджык вё-
лі куртчавнысё, медем ез вёнды еојігас.

Оз ков вердны пемёсјастё курдём, бакшасём
жмыкён. Сещём щыкёём жмыкыд пемёсјасыд вё-
мёны кынёмнас. Лыстан-мёсјаслён сещём жмык-
еыд щыкёё јёлыс.

Жмыктё бостігён колё вёзёдны, медем сижё
вёлі бура, лёсыда личкёма, медем ез вёв курыд.
Омёла личкалём жмыкын колё выјыс; дыр-кё
жмыкыд кујлас, выјыс курдё. Сесеа жмыктё ко-
лё вёзны кос-інын, васёд сынёда-інын сижё бак-
шасё.

Кука пемёсјастё оз ков јона вердны вывті
пётёса кёрымјаснад, сыыс најёс бёја-вёём бостё
(садныс бырё, паралыч кутё). 10-15 лун-вој-
дёр куканастёзыс мёсјастё колё вердны еша-
жык, јона пётёс кёрымён зёк оз вердны секі.

Скёттё позё вердны нёшта рабјён (сур-віна
пуігён коласыс). Уна-кё вердны рабнад, пемёстё
мыт бостё. Сы-понда мытётыс скётлы, том-скёт-

лы-і рабтö зик оз ков сетны. Гырые мөсјаслы позö сетны суткiнас 30-50 литр (кружка)-гöгөр, порејаслы, ыжјаслы—3 литрöз, вöвјаслы 15 литрöз суткiнас.

Пöе рабјөн зик оз поз вердны, пемөсјасыд вермасны прөстудитчыны. Рабјөн, мукöд кiзеркөрымөн вердигөн, вердан дозсö колö бура весавны колассыс, медым најö сенi оз шузыны, оз сiемыны. Сещөм жозмөм, сiемөм коласыд-кө еурö скöтыдлы мукöд көрымкөд щöщ, најö вермасны вiемыны. Рабнад вердигөн щökыджыка колö вежлавлавны волöстö дај унжык колö волсавны.

Тулысын скöттö оз ков друг лезны ывлавыв көрым-вылö. Төвса кос-көрымсаңыд пырыетөм-пыр веж-турун-вылад вужөмгыд скöтыд вермас вiемыны мыт-вiсөмөн.

Асывнас, пөскөтiнаö лезтöз пемөстö колö вердыштны, медым сiјö ез вöв щыг, медым ез горша уекöдчы веж турун-вылад Воңа кык-лунсö колö лезлыны сөмын 2-3 час-кежлö, којмөд-нольöд лунјасас—4-6 час-кежлö, вiтöд-квајтöд лунас—7-8 часөн i унжык. Таңi-жө нөжјөнiк, колö велөдны скöттö арнас төвса кос-көрымад.

Картаын вiзiгөн пемөсыдлы оз ков сетны нарзөм-турун. Медым туруныд оз нарзы, вывти уна öтпырјö оз ков ыщкыны. Турунтö колö заптыны сөмын 12 час-кежлö,—дыржык-кө туруныд кујлас, сiјö кутас шузыны.

Том турунтö, вотöм турунтö скöтыд зев азы-
ма сојö; сещöм турунсыд, зерјас-бöрын медеа-
нын, скöтыдлөн дундö рушкуыс, виемöны мыт-ви-
сöмөн. Сы-понда воэ тулысын оз ков леэны скöт-
тö жіреыны, ва-кö туруныс.

Кызі колö јуктавны скöттö.

Скöттö колö кадын јуктавны. Ваыс мед вöлі
сöстöм, мед ез вöв дука. Некущöма оз ков јук-
тавны скöттö ва-гуранјасые, нурјасые, бöчкаја-
сые — оз ков јуктавны сулач ваөн. Сулач ваыд
сіјö век-нын овлö најт, некытчö шогмытöм, се-
щöм васыд скöтыд вермас виемыны. Јукмöс-
ди-над-кö матын емöе кујöд-чукөрјас, сещöм јукмöс
ванад оз-жö поэ јуктавны скöттö,—кујöд ваыс
вермас вескавны јукмöсас, щыкöдны васö. Најт-
вајаснад јукталöмеыд скöтыд унаые виемывлö.
Скöттö колö јуктавны сöстöм, міча ваөн.

Некор оз ков јуктавны скöттö пöс-вылыс,—
вермас бостны прöстуда-вием. Оз ков јуктавны
скöттö кöзыд ваөн-ны: кöзыд јуансыд скöтыд вие-
мö мытөн, кочөгөн. Тыра мöсјаслөн, вöвјаслөн
кöзыд јуансыд овлöны весег кадтöг куканасöм,
чаңасöмјас. Вывті дебыд ваөн оз-жö ков јуктав-
ны: сещöм ванад горшыс оз вескав. Скöттö ко-
лö јуктавны 9-15 градуса шоныд-ваөн. Вывті-кö
горша јуö пемöсыд, ваас колö шыбытыштны ту-
рунтор, медем сіјö наэөнжык јуас.

Скөттө колө јуктавны 2-3-ые луннас (гожө-мын унжыкые, төлын ещажыкые). Јуктавны колө вердөм-вожылын, а оз ков вердөм-бөрын. Вөдөс ужалөм-бөрын колө јуктавны часөн жыңјөн-мысҗи сөмын, вожык оз пож. Ужалігас пожө јуктавны, јукталөм бөрас-кө пырые-пыр жө бара уждөны сјјө.

Тыра мөсјасөс лун-кујім кукаңастөҗыс-вој-дөр колө ещажык јуктавны. Кукаңасөм-мысҗиыс 12 час некущөма оз ков јуктавны, сесе мыјкө-дыра колө ещажыкөн јуктавны. Оз ескө, ков јуктавны скөттө өҗи ворјые, өҗи ведрасые ставсө. Быд пемөсөлы колө кызкө-мыјкө лөөдны торја јуан-доз. Өҗи дозөыд јукталігад мөда-мөдылы вермасны вуҗны віөмјас. Медса-нын јона колө відҗиены өҗи ворөыд јуктағнытө, вуҗан віөмјас көні ветлөны.

Бура да кадын јукталөмыд зөв колө скөт-қоңвіза луныдлы: уна-сікас - віөмјасые візас скөттө.

Бура дөзөритөмөн, бура візөмөн пожө віҗны скөттө уна-сікас віөмјасые, ускөтҗөјасые, ескө-да, сөмын-өд бура візөмнас-на вермас лоны ку-щөм-сурө ускөтеыд а. Сіз-кө, колө нөшта төждыены **скөттө стракујтөм-понда.**

Скөттө-кө стракујтөма, кулө-лі, вошө-лі сјјө, сөтчө стракөвеј сөм. дорвыв стракујтөмөн стра-көвеј сөмсө сөтөны пемөс дөнеыс көјмөд-јукөн-мындасө (шүам, мөсөыд-кө сулалө 60 шайт, стра-көвејсө сөтөны 20 шайт). Содтөд стракујтөмөн-кө,

стракөвейтө етөны-нын пемөс-доныслыге кујим-
һолөд жүкөнсө (шуам, мөс доныд-кө 60 шайт,
стракөвейсө етасны 45 шайт).

Сиңкө дорыв-стракујтөм стракөвей еөм-вы-
лад крестаньныдлы еөкыд лоө выл пемөстө һөб-
ны,—ичөтөк отсөгтор, дөрт, лоө ескө-да. Содтөд
стракујтөмнад, һеуна содтыштөмөн, поңө көкһа-
һин һөбны выл мөс-ли, вөв-ли. **Стракујтөмыд виңө
крестаньинтө рөзөритчөмыс — отсалө сылы бөр кок-
жив сувтны, ускөтһесө вуңны.**

Мыјла скөттө поңө стракујтны кујим-һолөд
жүкөн донас сөмын, мыјла оз стракујтны став до-
нас? Став донас-кө-өд стракујтны, көһаиныслы һи-
һөмла, ескө, і төждыны вөлі сы-понда: кулө-ли,
вошө-ли пемөсыд, сижө бөгтас стракөвей да һөбас
выл пемөс,—сымда і вөлі.

Кујим-һолөд жүкөн-донад стракујтөмнад-һө
көһаиныдлы быт лоө төждыны скөт-пондаыд,
дөһөритны, виңны бура, медым сижө оз виөмы, оз
кув,—кулө-кө куш стракөвей еөм-вылад выл пе-
мөсыд оз шед.

Код-сурө крестана-костөыд шуаслөны. „Мыј-
ла-һө-пө ме кута стракујтны, кута мынтыны стра-
ковка, менам-пө ганкө, скөтөј оз і кув-а?“

Һинөм-өд воңыв он төд. Коди вермас воң-
ыв шуны, мыј сы-скөтөд лоө.

Бура скөттө дөһөритөмыд — сижө жын-уж-на.

Скөттө стракујтөмыд — сижө мөд-жынжыс.

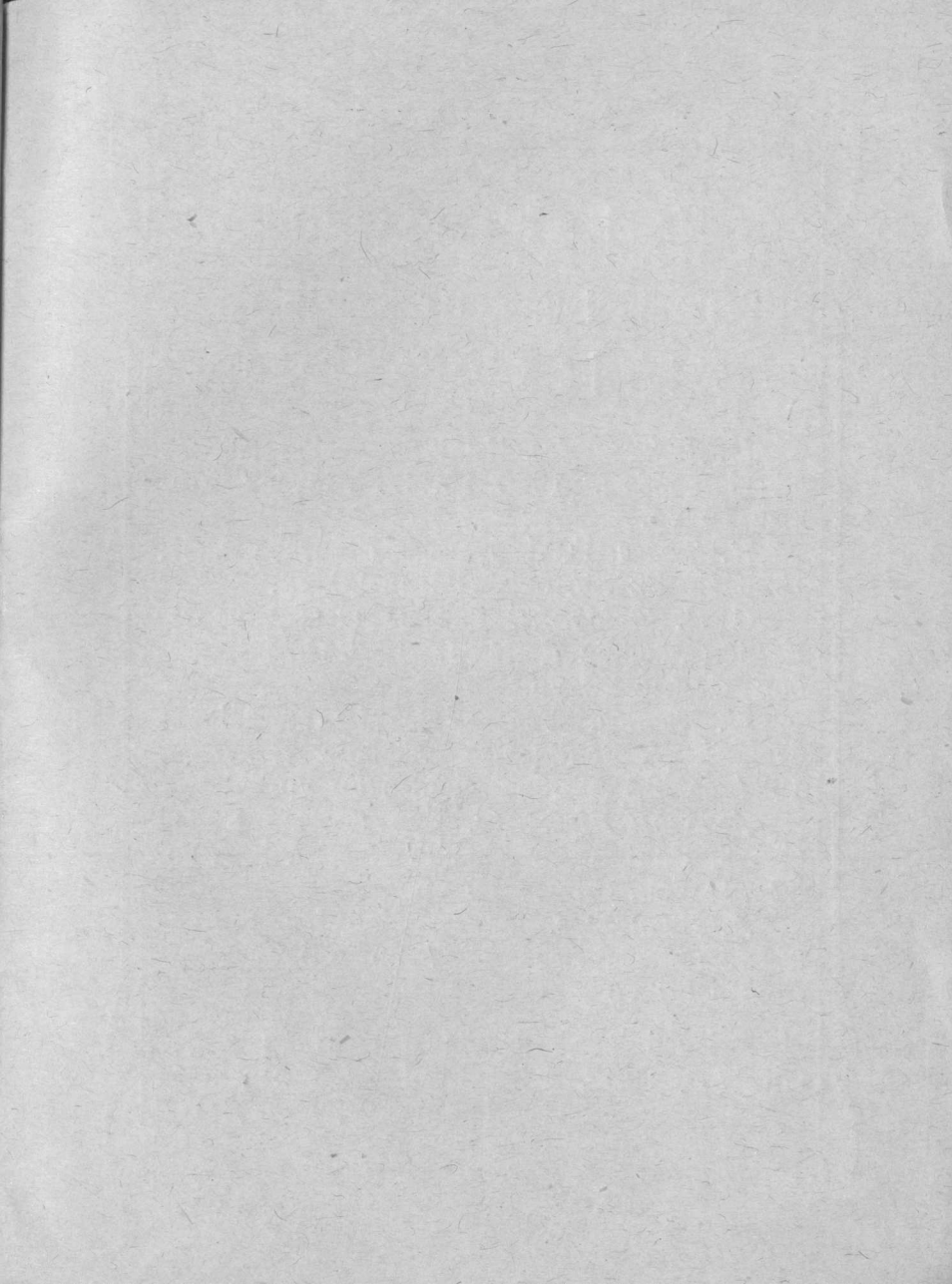
**Скөттө колө бура виңны і, колө сижөс стракујт-
ны-і.**

Јуөртас

Листбок.

Кывшырөс	3
Скөттө колө пелка, сөстөма віңны	6
Кызі төдмавны, қоңвіңа-ө пемөсыд	9
Скөтыдкөд колө меліа, еібыда овны	13
Скөт-віңан-ін	17
Кызі колө вердны скөттө	22
Кызі колө јуктавны скөттө	29

Иив. № 4749.

Комі ыга лезан-ін

Сыктывдинкар. Вадорвыв, 41.

Емög ыгајас скөт - дөжөритөм-ылыг.

Н. И. Темнојев. Кызі да мыјөн мөскөс
лучкі верны. 1926 во. 38 листбок. до-
ныс 15 ур.

П. Титов. Кызі бурмөдны татчөс скөт.
1926 во. 32 листбок. доныс 20 ур.

С П. Фридолин. Скөтлы шоныд карта.
Комиөн лөөдиэ денисова 1926 во. 28 лист-
бок. доныс 20 ур.

М. Иванов. Гортса - кывтөм - пемөсјастө
бура віз. Роч-вылыг лөөдиэ денисова.
1927 во. 38 листбок. доныс 35 ур.

Агроном Щетинин. Бур порыг ыжыд
пөльза. Роч-вылыг лөөдиэ Попова. 1927 во.
32 листбок. доныс 10 ур.

А. Брандбург. Вужана-вісөмјас гортса-
кывтөм-пемөсјаслөн. 1927 во. 60 листбок
доныс 50 ур.

Ыгајассө позө сузөдны поштайн Коми
ыга лезаниныг, либө Коми ыга лезанинса
агентјас-пыр.